

Prilozi

VJERSKA SLOBODA PREDUVJET MEĐUVJERSKOG DIJALOGA

Bilješke uz Apostolsko putovanje Ivana Pavla II. u Afriku

Nikola Eterović, Rim

Za vrijeme svog 57. putovanja izvan Italije, od 3. do 10. veljače 1993. godine, papa Ivan Pavao II. pohodio je tri afričke zemlje: Benin,¹ Ugandu² i Sudan.³ Bilo je to njegovo 10. putovanje u Afriku, dugo 15 tisuća kilometara. Tom je zgodom Sveti Otac održao 28 službenih govora. Ohrabrio je sve djelatnike Katoličke crkve da nastave započetu službu propovijedanja Radosne vijesti. S pučanstvom ovih triju zemalja podijelio je njihove patnje i nade, molio za mir i

- ¹ Radi se o drugom pastirskom pohodu Beninu, jer se Sveti Otac Ivan Pavao II. bio kratko zaustavio u glavnom gradu Cotonouu, 1982. godine. Nezavisan od 1. kolovoza 1960. Benin ima 115.800 km², nešto preko 5.000.000 stanovnika od kojih su oko 60% pripadnici tradicionalnih religija (animisti), 25% katolici i 14% muslimani. Katolička crkva ima 6 biskupija, 132 župe, 1.500 misijskih i pastoralnih centara, 280 svećenika i redovnika, 500 redovnica, 5.700 kateheta i svjetovnih misionara, te 144 socijalno-društvene institucije.
- ² To je prvi pohod Ivana Pavla II. Ugandi. Tamošnjem stanovništvu još je uvijek u sjećanju apostolski pohod Pavla VI. godine 1969. Država, nezavisna od 9. listopada 1962, ima 243.410 km², oko 20.000.000 stanovnika od kojih 41% katolika, 20% protestanata (uglavnom anglikanaca), 6% muslimana; ostalo su animisti. Crkva u Ugandi ima 17 biskupija, 318 župa i oko 2.500 misijskih postaja ili pastoralnih centara, 20 biskupa, 900 svećenika, 340 redovnika, 2.800 redovnica, oko 12.000 kateheta i laika misionara. Crkva upravlja s oko 4.000 škola raznih stupnjeva za oko 1.000.000 polaznika, 300 društveno socijalnih instituta, 25 bolnica, 160 ambulanti, 3 bolnice za gubavce i oko 50 centara za društvenu pomoć.
- ³ Sudan koji se proteže na 2.506.000 km², najprostranija je afrička država. Ima oko 26.000.000 stanovnika koji su na sjeveru muslimanske vjerske pripadnosti, 3.000.000 su kršćani, dvije trećine katolici, a jedna protestanti. Ostali su animisti. Katolička crkva ima 9 biskupa, 191 svećenika, 1 stalnog đakona, 58 laika, 277 redovnica i 4 članice ženskih sekularnih instituta, 2.610 katehista. Crkva uzdržava i 351 školu, za oko 70.000 učenika te 73 centra za društvenu skrb.

međusobno razumijevanje i sveopći - duhovni i materijalni - napredak ljudi cijelog afričkog kontinenta. Rimski biskup je tom zgodom, upozorivši na teške probleme Afrike: ratove, glad, zbrinjavanje velikog broja prognanika, bolesti, posebno sidu ili aids,⁴ pozvao sve države, naročito one imućne, da ne zaborave potrebe zemalja trećeg svijeta, poglavito Afrike.

Otac Federik Lombardo, S.J., koji je za Vatikanski radio pratio pastirski pohod Ivana Pavla II. trima spomenutim afričkim državama, označio je tri glavne teme koje su prozele Papino djelovanje i naučavanje: 1) bodrenje afričkih naroda da prevladaju poteškoće prijelaza iz društvenih situacija u kojima još uvijek ima napetosti i, nažalost, ratnih sukoba, u demokraciju sukladnu s afričkim duhom i kulturom; 2) snažni poticaj Crkvi da, posve vjerna apostolskoj predaji, nastavi propovijedati Radosnu vijest i raditi na prihvaćanju i oplemenjenju svih pozitivnih afričkih vrijednosti; 3) novi poticaj među-vjerskom dijelogu.⁵

U ovom osvrtu ne bih posebno govorio o izričitoj apostolskoj djelatnosti, srži i ovog "putujućeg" magisterija Ivana Pavla II: slavljenju euharistije, pohodu vjerskim okupljalištima - marijanskim i drugim svetištima, dragom vjerničkom puku crne Afrike, zatim o susretu sa članovima biskupskih konferencija, s redovnicima i redovnicama, sjemeništarcima, angažiranim svjetovnjacima, s pripadnicima drugih kršćanskih Crkava. Neće biti predmet posebnog osvrta ni važna odluka o održavanju izvanredne Biskupske sinode za Afriku,⁶ niti zapaženi govor Svetog Oca diplomatskom zboru u Kampali, gdje je Ivan Pavao II. pročitao svojevrsnu *povelju*, izložio zapravo osnovna načela za cjelovit ljudski, vjerski, društveni i kulturni razvoj Afrike.⁷

U ovom članku ograničavam se samo na analizu susreta Ivana Pavla II. s predstavnicima nekršćanskih religija, animista i muslimana. Načela koja proizlaze iz naučavanja Rimskog biskupa,

4 Ta je bolest posebno prisutna u Ugandi. Oko 11% pučanstva oboljelo je ili je nositelj zaraze (seropozitivno). I u drugim zemljama Afrike bolest se sve više širi.

5 Usp. *Radiovaticana Radiogiornale*, 12. veljače 1993. str. 3.

6 U Kampali, glavnom gradu Ugande, Ivan Pavao II. najvjestio je da će izvanredni Sabor za Afriku Sinode biskupa početi u Rimu 10. travnja 1994. U Vatikanu će se održati radni dio (sve su se biskupske Sinode do sada održale u Vatikanu), a potom će Sveti Otac proglasiti plodove Sinode u Africi. Ivan Pavao II. najvjestio je održavanja posebne afričke sinoda biskupa 6. siječnja 1989. Od tada traju radovi za njezinu pripravu.

7 U govoru je Ivan Pavao II. ukazao na nužnost da se završe ratni sukobi na crnom kontinentu, osigura hrana žrtvama vremenskih nepogoda i počne djelotvornije zauzimati za zbrinjavanje izbjeglica. Protagonisti razvoja Afrike moraju biti sami Afrikanci. Afrička moraju biti i rješenja problema Afrike. Bogate zemlje trebale bi preispitati vraćanje međunarodnoga duga čiji teret pritišće sve siromašne zemlje Afrike i trećeg svijeta. Državni organi ne bi smjeli graditi narodno jedinstvo prisiljavajući narodne i vjerske manjine na asimilaciju, jer lažno jedinstvo vodi samo u tragediju. Konačno vjerska sloboda svugdje treba biti poštovana. Usp. *L'Osservatore Romano*, 10. veljače, str. 4.

očito imaju opću vrijednost. Ona su aktualna i u Europi, posebno u susretu kršćana s muslimanima, koji su prisutni u gotovo svim zemljama europskog kontinenta.

SUSRET S PREDSTAVNICIMA VUDUA

U govoru Beninskoj biskupskoj konferenciji Sveti Otac je, među ostalim, podsjetio da je dijalog između pripadnika raznih religija sastavni dio misije propovijedanja Radosne vijesti koju je Isus Krist povjerio Katoličkoj crkvi. Taj dijalog, koji bi trebao biti "metoda i sredstvo upoznavanja i međusobnog obogaćivanja, nije u suprotnosti s misijom *ad gentes*; nego, naprotiv, s njom je povezan i jedan je od njezinih izražaja".⁸

Sveti Otac je ovu teorijsku postavku proveo u djelo i za vrijeme svog zadnjeg apostolskog putovanja u Afriku, u susretu s predstavnicima drugih nekršćanskih religija. To je očito i u susretu sa predstavnicima vudua, koje je nasljedniku Svetog Petra predstavio nadbiskup Cotonoua, mons. Isidore De Souza. On je zahvalio Svetom Ocu što je primio predstavnike tradicionalne religije *vudua*⁹ te objasnio razlog susreta. "Naši su predi htjeli otkriti Boga preko njegovih očitovanja i njegovih božanskih atributa, koji su svojom moću budili strah u čovjeku. To je omogućilo čovjeku i potaknulo ga da, preko tih božanskih obilježja, iskaže Bogu štovanje koje je najvjerojatnije bilo u Božjoj zamisli težak put prema svjetlu."¹⁰ Glas pređa imao bi, dakle, ulogu sličnu onoj koju za kršćane ima Ivan Krstitelj, preteča Isusa Krista. Slijedeći Ivanovo svjedočanstvo, zaključio je mons. De Souza, dolaskom Svjetlosti, Isus Krist mora rasti a ljudi, svjedoci njegove svjetlosti, smanjivati se.

Predstavnik religije vudua izrazio je radost zbog susreta sa Svetim Ocem u kojem su duhovno prisutni svi sljedbenici tradicionalnih religija "koji se bilo s kojim imenom i na bilo koji način klanjaju jedinom Stvoritelju svemira, u iskrenom zajedništvu s duhovima naših pređa".¹¹ On je potom usporedio taj susret s objavom Djeteta Isusa poganima, posebno Mudracima. U Svetom Ocu predstavnici tradicionalnih religija vide izljev ljubavi živoga Boga. Oni

⁸ Sveti Otac je pozvao biskupe da s vjernicima drugih religija nastave stvarati ozračje koje će omogućiti svima da prihvate vjeru u potpunju slobodu, bez ikakva psihološkog, moralnog i fizičkog nasilja. Usp. br. 10 govora Svetog Oca Beninskoj biskupskoj konferenciji, *L'Osservatore Romano*, 5. veljače 1993, str. 6.

⁹ Izrazom *vudu* označuje se sistem svijeta, duhova i božanstava, koji je koristan za uspostavu ravnoteže između ljudi raznih vjera i kultura. Iskazuje se kultom a prisutan je u Beninu, Kongu, Nigeriji i na Antilima, posebno na Havajima. Usp. "Vodù" u *Grande Dizionario delle Religioni*, Cittadella Editrice Assisi, Edizioni Pieme, casale Moferrato, 1988, str. 2245-2247.

¹⁰ *L'Osservatore Romano*, 6. veljače 1993, str. 4.

¹¹ Govor je objavljen u istom broju *L'Osservatore Romana*, str. 4.

su zahvalni Crkvi što tijekom stoljeća evangelizacije, unatoč brojnim opasnostima, nije nikada nastojala ugušiti njihove tradicionalne vrijednosti "nego ih je željela ojačati u onom što sadržavaju pozitivna i spasonosna za dušu".

Animizam je prema govorniku "najsretniji religijski osjećaj većine beninskog stanovništva". Ne samo što nema ništa zbog čega bi se trebalo sramiti, već "tisuće animista idu svake nedjelje u crkvu i na taj način žele pronaći 'put Damaska' (...). Ipak jedna je stvar istinita: oni što riječu Božjeg Sina nisu našli mjesto u našim samostanima".¹² Predstavnik vudùa je potom ustvrdio da već desetljećima u Beninu vlada miran vjerski suživot, te je zamolio Papu da se moli za sljedbenike vudùa. Oni pak svakodnevno zazivaju na njega blagoslov duhova svojih predaka i jedinog stvoritelja svemira, "da bi bio učvršćen njegov put prema nebeskom Gradu, predvođeci Crkvu povjerenu svetom Petru". Predstavnik vudùa je priznao da je kršćanstvo pokrenulo društvenu preobrazbu Benina, te je poželio da se nastavi još plodniji dijalog između katolika i sljedbenika vudùa.

U svom govoru, Sveti otac je podsjetio na *temelje odnosa katoličke Crkve i religija*. Crkva je otvorena dialogu sa svima, čak i s onima koji ne vjeruju, jer želi uspostaviti pozitivne i konstruktivne sveze s osobama i grupama raznih vjera, da bi se međusobno obogatili. Drugi vatikanski sabor uči da i u raznim vjerskim baštinama ima dobrog i istinitog, to jest sjemena Riječi. Stav Crkve temelji se na naučavanju svetog Pavla: "Sve što je čestito, što je dično, što je pravedno, što je nevino, što je ljubezno, što je na dobru glasu i sve što je kreposno i hvale vrijedno, to neka bude sadržaj vaših misli" (Fil 4,8).¹³ Crkva poštuje čovjeka koji nastoji živjeti vrijednosti koje su mu pređi predali: osjećaj za sveto, vjeru u jedinog i dobrog Boga, sreću u svetkovinama, brigu za moralni život i društveni sklad. One mu, također, pomažu da nadvlada i odbaci osjećaje životnog straha.

Ivan Pavao II. je potom izložio *kakav bi morao biti odnos između dviju religija*. Kršćani, koji cijene također sve što je lijepo u tradicijama Benina, imaju i svoje pretke, od apostola do misionara. Oni naučavaju da je Bog Otac poslao svoga Sina Isusa Krista, koji je ljudima donio radosni *navještaj oslobođenja*. Situacija u Beninu

¹² Vudù je jedna od malog broja dobro organiziranih animističkih religija. Riječu "samostan" vjerojatno se označava zajednički život "novaka" prigodom vjerske inicijacije, procesa koji traje više mjeseci. Očito je da izrazi predstavnika vudizma nisu precizni. Nije mali broj misionara koji spočitavaju toj tradicionalnoj afričkoj religiji određeni vjerski sinkretizam. Vudù se predstavlja kao "sinkretistički politeizam prema kojemu su misionari uvijek imali razumljivi duboki osjećaj podozrivosti", veli o. Federico Lombardi, *Radiovaticana Radiogiornale*, 5. veljače 1993, str. 2. Posebno zbog pritiska obitelji, i pojedini katolici teško napuštaju određene vuduističke običaje, iako ih Katolička crkva potiče isključivo na nasljedovanje Isusa Krista. Usp. razgovor s o. Domasom u *Le Mondeu*, 6. veljače 1993, str. 3.

¹³ *L'Osservatore Romano*, 6. veljače 1993, str. 4.

mogla bi se usporediti s događajima prvog propovijedanja Evanđelja u Europi, čiji su stanovnici prije krštenja već imali određenu religiju. Prihvaćajući Radosnu vijest, u slobodi, ne samo da nisu ništa izgubili nego su, dapače, upoznali Isusa Krista i postali su, preko krštenja, djeca Boga Ljubavi i Milosrđa.¹⁴

Istu je misao, Rimski biskup, ponovio u svom govoru na generalnoj audijenciji u Vatikanu, održanoj po povratku iz Afrike. Spomenuvši svoj susret s predstavnicima vudù, konstatirao je da su kršćani u afričkim zemljama, posebno u posljednjem stoljeću, došli iz animizma. Oni su krštenjem postali dionici Božjeg otajstva, koje im je prije bilo sakriveno.¹⁵

Vjersku slobodu Crkva shvaća kao neotuđivo pravo koje prati obveza traženja istine. "Dijalog među religijama može se razviti i dati svoje plodove u ozračju poštivanja slobode svakoga".¹⁶ Taj dijalog je usmjeren ne samo na prošlost i sadašnjost, već i na budućnost, te uključuje suradnju u promicanju društvene pravde, moralnih vrijednosti, mira i slobode za sve ljude.¹⁷ To bi morao biti program za sve vjernike koji žive u Beninu; kršćane, muslimane i sljedbenike starih afričkih religija. Svi oni moraju aktivno sudjelovati u razvoju domovine, u promicanju općega dobra. Skladno djelovanje vjernika važno je za cjelokupan razvoj čovjeka, te promaknuće istine i oslobođenja.¹⁸

Ivan Pavao II. svoj je govor završio molitvom Bogu Stvoritelju i Ocu, izvoru svakog dobra: "Neka se - rekao je - glasovi svih ujedine u traženju da Bog udijeli blagostanje i mir svim stanovnicima ove drage zemlje."

¹⁴ U propovijedi za vrijeme mise pred svetištem ugandskih mučenika *Namugongu*, Ivan Pavao II. je rekao da je danas cijela Afrika pozvana upoznati svjetlost Isusa Krista i svoj pravi identitet u svjetlu vjere u Božjeg Sina. Ugandski mučenici dokazuju da je: "sve ono što je stvarno afričko, sve ono što je istinito, dobro i plemenito u baštini i u afričkim kulturama, usmjereno k ostvarenju u Isusu Kristu". *L'Osservatore Romano*, 8/9. veljače 1993, str. 6.

¹⁵ Cfr. *L'Osservatore Romano*, 18. veljače 1993, str. 4.

¹⁶ Sveti Otac je ukazao na primjer Isusa Krista koji nije nikoga prisilio da vjeruje, već je pozvao apostole: "Ako želiš, slijedi me", a bolesne: "Ako želiš, možeš ozdraviti". *Ibid.*, str. 4.

¹⁷ Ivan Pavao II. je citirao dokument Drugog vatikanskog sabora o odnosu Crkve prema drugim religijama, *Nostra aetate* br.3. Kardinal Francis Arinze, predsjednik papinskog savjeta za međuvjerski dijalog, govoreći o odnosima među religijama, naglasio je načela vjerske slobode, jer nitko ne smije silom zažirati u savjest drugoga niti mu nametati određeni kult i vjeru. Usp. *Radioviciana Radiogiornale*, 7. veljače 1993, str. 7. Riječi afričkog kardinala poziv su i predstavnicima vuduizma da poštuju vjersku slobodu svojih sunarodnjaka. Čini se naime, da ponekad budu uzeti silom i podvrgnuti inicijaciji i članovi katoličkih obitelji, bez njihova pristanka.

¹⁸ Sveti Otac je više puta spomenuo vjeru kao snagu koja oslobađa čovjeka, uvjeren da samo Isus Krist, pobjednik nad davlom i nad smrću, može izbaviti sve vjernike, posebno animiste, od straha, dosta raširenog, zbog mogućih loših djelovanja duhova.

Sveti Otac je susreo predstavnike muslimana u sve tri afričke zemlje koje je pohodio. Susreti su bili u Parakouu (Benin), u Nsambyau (Uganda) i u Khartoumu (Sudan).

Na tim je susretima Ivan Pavao II. istaknuo u prvom redu da *Katolička crkva poštuje sljedbenike islama*.¹⁹ Ima naime važnih elemenata koji *povezuju kršćane i muslimane*: vjera u jedinog Boga i odnos prema njemu izražen u molitvi, postu i milostinji, poimanje ljudske osobe koja je otvorena nadnaravnom, poštivanje moralnog života. U tim točkama kršćani otkrivaju izvore bitnih ljudskih prava. Muslimani, također, cijene i njegovu majku Mariju.

Sveti Otac potom je iznio neka područja u kojima pripadnici dviju vjera moraju surađivati. I kršćani i muslimani često žive skupa pa je potrebno da se što bolje upoznaju i poštuju. Svi su oni pozvani ujediniti napor za *izgradnju i obnovu domovine*.²⁰ "Samo radeći zajedno može se biti uspješan. Rad pravilno shvaćen, služba je za druge. On stvara sveze solidarnosti."²¹ Obnova društva mora započeti od *obitelji*, posebno odgojem mladih, plodnom izmjenom iskustava generacija, odgojem savjesti koja mora biti usmjerena k traženju istine i življenju u njoj. Mladi se tako spremaju poštivati slobodu savjesti i vjeroispovijesti, koja je neophodan preduvjet za zajednički život.

Kršćani i muslimani moraju zajednički tražiti *mir* svega stvorenoga, mir među svim narodima cijele ljudske obitelji, mir u srcima pojedinaca.²² Oni koji žele služiti Bogu ne mogu gajiti osjećaje gospodstva nad drugima. Da bi zavladao mir, potrebno je ukloniti siromaštvo. Krajnje siromaštvo, naime, postaje prijatna miru. Pravi mir je prisutan kada se poštuju svi ljudi i narodi i njihovo dostojanstvo, kada se uspostavi bratstvo među ljudima.

Vjernici pak znaju da je *molitva*, ponizna i ustrajna, neophodna za ostvarenje mira. Molitva, naime, povezujući čovjeka s Bogom,

¹⁹ Ivan Pavao II. se tim riječima obratio muslimanima koje je primio, skupa s predstavnicima kopta, protestanata i tradicionalnih afričkih religija, u Apostolskoj nuncijaturi u Khartoumu. Usp. *L'Osservatore Romano*, 12. veljače 1993.

²⁰ Suradnja između katolika i muslimana, nužna je za poboljšanje svijeta. Svi smo sljedbenici istog Boga Abrahamova, koji nam je udijelio svijet da na njemu stanujemo i da ga koristimo, ali ne da ga zloupotrebjavamo. Usp. govor muslimanima u Nsambyai u Ugandi, *L'Osservatore Romano*, 8-9. veljače 1993, str. 8.

²¹ U *L'Osservatore Romano*, 5. veljače 1993, str. 7. Ivan Pavao II. je citirao svoj govor izrečen mladima u Casablanci, u Maroku, 19. kolovoza 1985. Iz opetovanih citata toga govora moglo bi se zaključiti da je on odredio važnu točku u odnosima i suradnji između kršćana i muslimana.

²² Imam Cotonoua, Issiaka Ligali, u pozdravnom govoru Svetom Ocu, označio je dada katolici i muslimani "njeguju iste vrijednosti mira i snošljivosti". Spomenuo je sukobe u Africi, Bliskom Istoku, Indiji i posebno u Bosni i Hercegovini koji su pravi izazov za čovječanstvo, posebno za muslimane i kršćane koji vjeruju u jedinog Boga. Usp. *L'Osservatore Romano*, 5. veljače 1993, str. 7.

omogućuje čovjeku da s bližnjim uspostavi odnose poštivanja, razumijevanja i ljubavi.

Obrativši se predstavnicima svih religija prisutnih u Sudanu, Ivan Pavao II. ponovio je izraze poštovanja prema svima, te naglasio da je Katolička crkva nepovratno zauzeta u ekumenskom i međuvjerskom dijalogu. On je ujedno zaželio da Bog nadahne mirom srca svih vjernika.²³

Svoju misao o odnosu i o dvostrukom razlogu dijaloga kršćana i muslimana Sveti Otac je obrazložio u razgovoru s novinarima u zrakoplovu, za vrijeme leta za Afriku.²⁴

Prvotni razlog dijaloga je vjerske naravi, budući da su obje vjere jednobožačke, i muslimani i kršćani smatraju Abrahama ocem svoje vjere. Problem nastaje u daljnjoj objavi u Starom, a produbljuje se u Novom zavjetu, posebno u punini Božje objave očitovane u Isusu Kristu, koja ulazi u intimnost Boga, nepoznatu u vrijeme Abrahama, Mojsija i proroka. Dok je za muslimane Isus jedan od proroka, za kršćane je zadnji prorok, osobni Bog, Sin Božji. Monoteizam muslimana bio je sličan predkršćanskom poimanju Boga.

Političko-povijesni razlog dijaloga je drugorazredan. On je važan za ljude "zapadnjačke civilizacije" odgojene u društvima u kojima se ostvaruje podjela vlasti, koju je označio Isus Krist razlikujući ono što je Božje od onoga što je carevo. U islamu je, u protivnom, ono što je carevo, to jest država, podređeno islamskoj vjeri i u isto vrijeme sredstvo promidžbe i učvršćivanja vjere. Siromašni Isus ostavio je kršćanima "siromašnu" fórmulu evangelizacije. Kao i prvi apostoli, siromašni ribari, tako i njihovi nasljednici moraju biti siromašni u izvršavanju naloga: "*Idite po svem svijetu....*", oslanjajući se u svom djelovanju na ono što je Božje.

Dužnost predstavnika Crkve i Svete Stolice, biskupa i nuncija, u državama poput Sudana, prema Ivanu Pavlu II. sastoji se u stalnom podsjećanju muslimanskih vlada "da se zakon kurana može odnositi samo na vjernike muslimane i da se taj zakon nikako ne može nametnuti onima koji pripadaju drugoj vjeri, onima koji su kršćani".²⁵

²³ Usp. *L'Osservatore Romano*, 12. veljače 1993, str. 4.

²⁴ Usp. *L'Osservatore Romano*, 5. veljače 1993, str. 4.

²⁵ *Ibid.*, str. 4.

Posebnom je pozornošću bio praćen kratki Papin posjet sudanskom glavnom gradu Khartoumu, zbog poteškoća u djelovanju Crkve u Sudanu u kojem je Vlada proglasila obveznim za sve građane "šerijat", islamski zakon. U toj zemlji traje rat između arabiziranog i islamiziranog Sjevera i pobunjeničkog Juga, gdje pretežno žive animisti i dosta veliki broj kršćana.²⁷

Ivan Pavao II. boravio je u Khartoumu samo 10 sati, održao je 4 govora i propovijed za vrijeme koncelebrirane mise u čast prve sudanske blaženice, Josipe Bakhita (1869-1947).²⁸

U susteru s predstavnicima Katoličke crkve i s vjernicima Sveti Otac je bodrio katolike da usprkos nepovoljnim okolnostima, pa i progonima, ustraju u vjeri s trpećim Isusom. "U ovom dijelu Afrike opažam na jasan način ponovno obnavljanje otajstva Kalvarije u životu većine vjernika".²⁹ Otajstvo muke, smrti i uskrsnuća Gospodina našega Isusa Krista izvor je kršćanske snage i nade. "Kada ljudska pravda razočara, samo ta tajna liječi naše rane i daje smisao našim pregnućima", istaknuo je Papa.

Bakhitin primjer postaje simbol za sve kršćane u nevolji, posebno za stanovnike današnjeg Sudana. Nekoć ropkinja, postala je uzorna

²⁶ Nakon neuspjeha misija u 19. stoljeću, navještaj Radosne vijesti započeo je u Sudanu početkom našeg stoljeća i donio je obilne plodove, osobito u razdobljima mira između Sjevera i Juga zemlje. Sveta Stolica je 1974. uspostavila lokalnu hijerarhiju, stvorivši dvije metropolije, jednu u Khartoumu i drugu u Jubi, na jugu zemlje. Ali već 1983. obnavlja se građanski rat između Sjevera, gdje je stanovništvo arapskog podrijetla, i Juga, čiji su stanovnici rasno srodni drugim afričkim plemenima. Društveno-ekonomskim razlozima sukoba kasnije se pridružio i vjerski faktor. Vlada u Khartoumu je naime te godine proglasila da islamski zakon, "šerijat", vrijedi za cijelu zemlju. Kršćani doživljavaju nametanje tog zakona kao ograničenje vjerske slobode pripadnika svih neislamskih religija. Situacija se još pogoršala od državnog puča 1989. od kada se provodi sustavna islamizacija i arabizacija Sudana. Mnogi misionari su prognani, ograničeno je karitativno djelovanje Crkve, sprječava se rad kateheta, a ponekad ih se zatvara i muči. Usp. *Radiovaticana radiogiornale*, 9. veljače 1993, str. 6-8.

²⁷ Zabrinutost za stanje u Sudanu izrazili su i afrički kardinali, njih 13, kada su krajem siječnja objavili proglas u kojem su priopćili žalost zbog dugogodišnjeg rata, nepoštivanja ljudskih prava, posebno vjerske slobode. Oni su pozvali vlast, vojnu i civilnu, da slijedi put dijaloga, poštivanja i snošljivosti kako bi se uspjele riješiti sadašnje napetosti. Predstavnike vjera pozvali su pak da uvjere članove svojih zajednica da prihvate druge s njihovim vjerovanjima i razlikama te da s njima surađuju. Usp. *L'Osservatore Romano*, 14. veljače 1993, str. 1.

²⁸ Nju je Sveti Otac proglasio blaženom u Rimu, 17. svibnja 1992. Papin posjet Sudanu odvijao se u znaku sudanske blaženice, siromašne djevojčice koja je mlada bila prodana na tržištu roblja, potom otkupljena i oslobođena. Pronašla je put nasljedovanja Isusa Krista u zajednici sestara svete Magdalene iz Canosse. Ona je zorni primjer pomirenja i ljubavi "jer je u svom srcu nadvladala sve osjećaje mržnje prema onima koji su joj nanijeli zlo". *L'Osservatore Romano*, petak, 12. veljače 1993, str. 5.

²⁹ *L'Osservatore Romano*, 11. veljače, 1993, str. 12.

redovnica i evo, u svom novom životu ucijepljenom u Isusa Krista, vraća se u svoju domovinu slobodna slobodom svetaca.

Posebnu pozornost Ivan Pavao II. posvetio je poštivanju vjerskih sloboda, te odnosima muslimana i kršćana,³⁰ dvjema temama koje se neprekidno isprepleću.

Već na svečanosti dobrodošlice u međunarodnoj zračnoj luci sudanskog glavnog grada, pozdravljajući predsjednika, generala Omara Ahmeda al Bashira, Sveti Otac je istaknuo da mu putovanje u Sudan omogućuje govoriti u prilog "razumijevanja, sklada, i mira između vjernika koji, iako slijede razne predaje, časte Boga u svojim srcima i nastoje ispuniti njegovu volju na zemlji".³¹ Pravda i mir bitan su uvjet za razvoj i napredak domovine. U Sudanu su odavno prisutne osim animizma i dvije velike vjerske predaje, islam i kršćanstvo. Sudan je zemlja u kojoj žive razni narodi, jezici i običaji. Trebalo bi da u međusobnom poštivanju surađuju u promicanju općeg dobra. Zato je nužno pronaći pravedno rješenje ratnog sukoba koji i dalje donosi mnoge strašne patnje stanovništvu. Promicanje mira obuhvaća ogromno područje djelovanja na kojem se moraju susresti kršćani i muslimani. Isus Krist je za kršćane "Knez mira". Za muslimane arapski izraz "salam" je toliko važan da izražava jedan od slavnihi božjih atributa. Ako čovjek živi svoju vjeru na pravi način "nužno mora donijeti plodove mira i bratstva, jer je u naravi vjera promicanje sve tješnjega odnosa s Bogom i promaknuće sve solidarnijeg odnosa među ljudima. *Jedini rat koji može biti opravdan iz vjerskih motiva, jest moralni rat protiv nesređenih strasti u samom čovjeku, protiv svakog oblika egoizma, protiv pokušaja da se drugi tlače, protiv svakog oblika mržnje i nasilja, ukratko, protiv svega onoga što je upravo suprotno miru i pomirenju.*"³²

Osim u širenju istine o Bogu i čovjeku, Crkva je također zauzeta i u društvenim djelatnostima, posebno u školstvu i zdravstvu, zauzimajući se za cjelovit razvoj čovjeka. Ona ne traži povlastice nego "slobodu da može nastaviti svoju vjersku i humanitarnu službu. Ta sloboda je njezino pravo, jer svatko je obvezan, pojedinci i države, poštivati savjest svakoga ljudskog bića. Dosljedno poštivanje prava vjerske slobode, glavno je pravo i temelj mirna suživota."³³

³⁰ Zbog rata ti su se odnosi dosta pogoršali. Govoreći u katedrali u Khartoumu angažiranim predstavnicima Crkve u Sudanu, Ivan Pavao II. je ustvrdio: "Život vaših zajednica duboko je pogođen i slomom dobrih odnosa koji bi trebali postojati između kršćana i muslimana." *L'Osservatore Romano*, 11. veljače 1993, str. 12.

³¹ Papa je pozvao sve da čuju vapaje za pravdu i mir svih potlačenih zbog siromaštva, gladi i nasilja, te da započne novo razdoblje dijaloga i sloge. Usp. *L'Osservatore Romano*, 11. veljače 1993.

³² Sveti Otac je obrazložio svoju misao citatom iz svoje poruke za Svjetski dan mira 1992. *Ibid.*, str. 11.

³³ I predsjednik *Ahmed Al Bashir* se u svom pozdravnom govoru zauzeo za poštivanje i suživot između kršćana i muslimana, vrijednosti koje bi, prema njemu, bile ostvarene u Sudanu na primjeren način. On je izrazio želju da se što prije nađe

U kratkom govoru prigodom kurtoaznog posjeta sudanskom Predsjedniku, Ivan Pavao II. je ponovo istaknuo da je došao u Sudan kao navjestitelj pomirenja i nade svim građanima zemlje. On se nada da će "stanovnici Sudana, slobodni u svojim odlukama, moći naći ustavni oblik koji bi im pomogao da nadvaladaju proturječja i ratove, u poštivanju vlastitosti svake društvene zajednice".³⁴ Potom je naveo 4 načela koja valja poštivati da se uspostavi mir: *načelo neotuđiva dostojanstva svake ljudske osobe; načelo prava svake manjinske narodne skupine da sačuva svoju slobodu te da je država uvažava; načelo vjerske slobode kao bitnog čimbenika mirnog suživota; načelo puta dijaloga i pregovora, neophodnih za postignuće mira.* Sveti otac je završio svoju poruku obećanjem da će moliti za Sudan "kako bi božanski dar mira postao stvarnost, kako bi sklad i suradnja između Sjevera i Juga, između kršćana i muslimana, pridonio nadvladavanju sukoba, te da prepreke vjerskoj slobodi postanu što prije stvar prošlosti".

I u propovijedi za vrijeme sv. Mise održane na gradskom parku u prisutnosti oko 100.000 vjernika, rimski biskup je naglasio da je jedan od ciljeva njegova posjeta Sudanu pozvati sve da se uspostavi novi odnos između muslimana i kršćana,³⁵ koji bi se trebao temeljiti na slijedećim načelima koje su katolici, pripadnici drugih kršćanskih Crkava i zajednica te muslimani prihvatili u nedavnom susretu u Asizu:³⁶

- autentična vjera izvor je međusobnog razumijevanja i sklada i samo iskrivljenje vjerskog osjećaja dovodi do sukoba i do diskriminacije,

- upotreba religije kao izgovor za nepravdu i nasilje strašna je zloupotreba koju moraju osuditi svi oni koji stvarno u Boga vjeruju;

- neće biti pravog mira sve dotle dok vjernici ne budu ujedinjeni u odbacivanju politike mržnje i diskriminacije i u afirmaciji prava na kulturnu i vjersku slobodu u svim ljudskim zajednicama.

Papa je izrazio svoju solidarnost, suosjećajući s patnjama milijuna ljudi koji žive na jugu Sudana, ili su kao izbjeglice morali

mirno rješenje "problema koji ozloščuju" Sudan. Usp. *L'Osservatore Romano*, 11. veljače 1993, str. 11.

³⁴ Sveti Otac je ponovio želju izraženu u govoru upućenu 16. siječnja 1993. diplomatskom zboru ovjerovljenu pri Svetoj Stolici, u kojem se, kao i obično, osvrnuo na goruće probleme u današnjem svijetu. Usp. *L'Osservatore Romano*, 11. veljače 1993, str. 13.

³⁵ Na sv. Misi je sudjelovao toliko veliki broj vjernika jer su u Khartoumu našli utočište mnogi kršćani izbjeglice koji su napustili jug Sudana zbog ratnih nevolja.

³⁶ Ivan Pavao II. citirao je neke odrednice iz govora koji je uputio predstavnicima muslimana u Asizu, za vrijeme susreta koji su 9. i 10. siječnja 1993. organizirali predsjednici europskih biskupskih konferencija da bi se molili za mir u Europi a posebno u Bosni i Hercegovini. Na taj susret bili su pozvani i predstavnici drugih kršćanskih zajednica te muslimana. Usp. *L'Osservatore Romano*, 12. veljače 1993, str. 5.

napustiti svoje domove, a koji traže Božju pomoć, poštivanje svojega dostojanstva i prava na slobodu vjeroispovijedi bez straha i diskriminacije. "Vjerska sloboda pravo je svakoga čovjeka, jer proisteče iz neotuđiva dostojanstva svakoga ljudskog bića. Ona postoji neovisno o političkim i društvenim strukturama i, kako je označeno u raznim međunarodnim dokumentima, dužnost je države braniti tu slobodu od napada i uplitanja sa strane. Gdje postoji diskriminacija građana zbog njihovih vjerskih uvjerenja, počinjena je temeljna nepravda protiv čovjeka i protiv Boga i pregrađuje se put koji vodi miru."³⁷

I zadnje riječi Ivana Pavla II. upućene na oproštaju stanovnicima Sudana izražavaju njegovu pastirsku skrb: "Dragi prijatelji Sudanci, odlazeći izražavam želju da put sporazumijevanja i dijaloga donese što prije pravedan i častan mir svim stanovnicima ove zemlje (...). Odlazim s nadom da će postati stvarnost bolji odnos između Sjevera i Juga, između sljedbenika raznih vjerskih tradicija, jer to odgovara iščekivanjima pravih vjernika. Neka Bog blagoslovi sve koji rade da se to ostvari. Neka Bog blagoslovi Sudan."³⁸

ZAKLJUČNE PRIMJEDBE

Iz apostolskog djelovanja Svetog Oca mogli bi se izvući slijedeći zaključci u svezi dijaloga Katoličke crkve i nekršćanskih religija:

1) Ekumenski i međuvjerski dijalog je stalno opredjeljenje Katoličke crkve, jer ulazi u bit njezina poslanja.

2) Iz gornjeg izlaganja proizlazi svojevrсна razlika u odnosu Katoličke crkve prema raznim nekršćanskim religijama, to jest prema animizmu (vuduizmu) islamu.

3) Polazeći od činjenice da su gotovo svi kršćani Benina došli iz animizma, Ivan Pavao II. je podsjetio na ulogu koju je ta tradicionalna religija imala u svojevrсноj pripravi za prihvaćanje kršćanstva. Izražavajući poštovanje prema pripadnicima vuduä, sveti Otac ih je pozvao, barem neizravno, da se otvore Novom zavjetu, objavi Isusa Krista, koji uzima, pročišćava i oplemenjuje sve ono što je dobro i vrijedno u animističkim religijama.

4) U odnosu prema islamu, Katolička crkva traži točke zajedništva, međusobnog upoznavanja, poštivanja i uvažavanja. Vjerski dijalog se temelji na obrani i promicanju monoteizma, dragocjene vrije-

³⁷ U ovom govoru u Khartoumu, Ivan Pavao II. je podržao zahtjev sudanskih bis-kupa da se poštuju prava građana i vjernika. Usp. *Ibid.*, str. 5.

³⁸ U oproštajnom govoru, Sveti Otac se obratio cijelom afričkom kontinentu te ga pozvao, da usprkos mnogih velikih problema koji ga tište, ne padne u napast materijalizma i hedonizma, već da sačuva svoje tradicionalne vrijednosti duha: duboki smisao zajedništva, duhovne dimenzije ljudskog života, snagu obiteljskog života, ljubav prema djeci, solidarnost prema svim potrebnima, gostoljubivost naspram strancu. Usp. *Ibid.*, str. 6.

dnosti u sekulariziranom i često bezbožnom svijetu. Ali on se pokazuje i na nekim konkretnim područjima djelovanja: suradnji u promicanju općeg dobra domovine i čovječanstva te u borbi za uspostavu mira.

5) Pred pojavom fundamentalizma, Katolička crkva ne može odstupiti od načela vjerske slobode. Državne vlasti moraju poštivati to temeljno ljudsko pravo. One prekoračuju svoje nadležnosti kada proglašuju zakone poput "šerijata", obvezne za sve stanovnike države, čak i za pripadnike drugih neislamskih religija makar se radilo i o manjinskim zajednicama.

6) Ako su istinski življene, vjere, iako različite, usmjeruju svoje sljedbenike na međusobno poštivanje i suradnju u promicanju općeg dobra. Samo zloupotreba vjera može postati izgovor za bilo koju vrstu nasilja i ograničenja prava osoba, zajednica i naroda.

7) U Crkvi "communio sanctorum", zagovor blažene Josipe Bakhita duhovno je pratio Ivana Pavla II. na ovom putovanju u Afriku, koje je bilo nezamislivo pred godinu dana kada je ona proglašena blaženom. Bilo bi lijepo kada bi se primjer njezina života, put od ropstva do potpune i prave slobode na neki način ponovio i u sada ratom izmučenom Sudanu. Možda je navještaj tih promjena i vijest da su sudanske vlasti pustile iz zatvora generalnog vikara nadbiskupije Jube u znak zahvalnosti za Papin posjet.